KIESRAAD

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

nvvb NEDERLANDSE VERENIGING VOOR BURGERZAKEN

Handreiking stembureau voor het openbaar lichaam

Contactgegevens Kiesraad
Kiesraad
070 426 7329
informatiepunt@kiesraad.nl
Muzenstraat 85
2511 WB Den Haag

Inhoud

1 Voorbereiding 3
1.1 Decentrale stemopneming of centrale stemopneming 3
1.2 Aanwezigheid belangstellenden 3
1.3 Leden en ondersteuners 4
1.4 Locatie 4
1.5 Materialen 5
2 Dag van de zitting 5
2.1 Benodigde personen en materialen zijn aanwezig 6
2.2 Tellen van de stemmen bij decentrale stemopneming (DSO) 6
2.2.1 Onderzoek processen-verbaal: fouten en onverklaarde verschillen 6
2.2.2 Controles proces-verbaal 8
2.2.3 Andere controles die het SOL kan doen 8
2.2.4 Zo nodig: het onderzoeken of hertellen van de stembescheiden 9
2.2.5 Zo nodig: opstellen corrigendum bij een stembureau 10
2.3 Tellen van de stemmen bij centrale stemopneming (CSO) 10
2.3.1 Tellen op kandidaatsniveau per stembureau 10
2.3.2 Opnieuw tellen aantal toegelaten kiezers? 11
2.3.3 Anticiperen op controles die het centraal stembureau gaat doen 11
2.3.4 Overdracht stembescheiden van andere verkiezing aan ander SOL 11
2.4 Uitslag bekendmaken aan aanwezig publiek 12
2.5 Opstellen proces-verbaal van de zitting 12
2.5.1 Verklaren van verschillen tussen aantal kiezers en getelde stembiljetten 13
2.5.2 Controleren diverse bijlagen bij proces-verbaal 13
2.6 Sluiting openbare zitting 13
2.6.1 Noteren mondelinge bezwaren tijdens de zitting 13
2.6.2 Ondertekening van het proces-verbaal door leden SOL 13
2.7 Overdracht na afloop van alle stembescheiden en processen-verbaal aan de gezaghebber resp. regeringscommissaris 13
3 Nieuwe zitting stembureau voor het openbaar lichaam 15
3.1 Werkzaamheden SOL waar een decentrale stemopneming heeft plaatsgevonden 15
3.1.1 Onverklaarde telverschillen 15
3.1.2 Andere fouten of meldingen 15
3.1.3 Registreren van correcties 15
3.2 Werkzaamheden van een SOL waar een centrale stemopneming heeft plaatsgevonden 16
3.2.1 Bij onverklaarde telverschillen 16
3.2.2 Bij andere fouten 16
3.2.3 Registreren van correcties: 16
3.3 Vaststellen proces-verbaal 16
Bijlagen 17
Veelgebruikte afkortingen 17

1 Voorbereiding

Deze handreiking is gemaakt voor de leden van het stembureau voor het openbaar lichaam (SOL). Deze is te gebruiken ter voorbereiding op de zitting en als naslagwerk tijdens de zitting. Het SOL is een nieuw “orgaan” in de Kieswet en krijgt een aantal taken die eerder bij de gezaghebber resp. regeringscommissaris lagen, zoals het vaststellen van de uitslag. Op woensdag 15 maart zijn de eilandraadsverkiezingen en de kiescollegeverkiezingen. Donderdag 16 maart houdt u de zitting van SOL.

De wet Nieuwe Procedure vaststelling verkiezingsuitslagen (NPVV) heeft onder meer tot doel fouten die gemaakt zijn in het telproces eerder op te sporen en te herstellen. Daartoe kan het SOL de pakken met stembescheiden openen en opnieuw tellen. Het SOL stelt aan het einde van de zitting de uitkomsten van de verkiezingen op het niveau van het openbaar lichaam vast.

De voorzitter opent formeel op het aangegeven tijdstip de openbare zitting van het SOL. Hij of zij constateert dat de benodigde SOL-leden en eventuele ondersteuners aanwezig zijn. Daarnaast is het belangrijk om te controleren of de juiste materialen aanwezig zijn. In dit eerste hoofdstuk wordt doorgenomen welke zaken goed zijn om voordat de zitting aanvangt te controleren.

1.1 Decentrale stemopneming of centrale stemopneming

Op sommige onderdelen in deze handreiking wordt een onderscheid gemaakt tussen decentrale stemopneming (DSO) en centraal stemopneming (CSO). Het openbaar lichaam heeft voorafgaand aan de verkiezingen via een besluit een keuze voor één van deze twee gemaakt. Als er geen besluit genomen is door het openbaar lichaam, dan geldt de decentrale stemopneming. De taken van het SOL zijn bij een decentrale stemopneming iets anders dan bij een centrale stemopneming.

In een openbaar lichaam waar een *decentrale stemopneming* wordt gehouden, hebben de stembureaus de stemmen op de avond van de stemming geteld. Het SOL controleert tijdens zijn zitting de processen-verbaal van alle stembureaus en telt de stembescheiden opnieuw in geval van (vermoedens van) fouten.

In een openbaar lichaam met een decentrale stemopneming kan de zitting van het SOL eventueel in twee delen en op verschillende locaties worden gehouden. In het eerste deel van de zitting controleert het SOL dan de processen-verbaal van alle stembureaus. In het tweede deel van de zitting (op de tellocatie) wordt opnieuw geteld. De stembussen/transportboxen en de materialen om te tellen bevinden zich dan op de tellocatie. Let op dat bij beide locaties de juiste personen en materialen aanwezig zijn en dat de locaties aan de vereisten voldoen.

In een openbaar lichaam waar een *centrale stemopneming* wordt gehouden, hebben de stembureaus op de avond van de stemming alleen een voorlopige telling (op lijstniveau) verricht. Het SOL telt tijdens de zitting alle stemmen, op lijst- en kandidaatsniveau.

De (omvang van de) taken en de werkwijze van het SOL zijn anders bij centrale stemopneming dan bij decentrale stemopneming. Let op dat u de juiste aanwijzingen volgt.

TIP: Contact met het openbaar lichaam
De Kieswet heeft veel uitvoerende taken opgedragen aan het bestuur of de gezaghebber. Deze taken zijn vaak in de praktijk gemandateerd aan de aangewezen ambtenaren die de verkiezingen organiseren. Zij zijn dan ook een belangrijke partner voor het SOL voor zijn werkzaamheden. Als er tijdens de voorbereidingen, of later tijdens de zitting, iets gebeurt, is het handig om contact op te kunnen nemen met het openbaar lichaam. Zorg dus dat u weet wie uw contactpersoon is.

1.2 Aanwezigheid belangstellenden

De bijeenkomst van het SOL is een openbare zitting. Dit betekent dat iedere belangstellende deze mag bijwonen, zolang de orde en de rust tijdens de werkzaamheden niet worden verstoord. Dit geldt

voor alle werkzaamheden die door of namens het SOL worden uitgevoerd, zoals het controleren van de processen-verbaal en het tellen van stembiljetten.

Het SOL mag belangstellenden die overlast veroorzaken daarop aanspreken en zo nodig vragen de zaal te verlaten. Bij (verwachte) onrust of aanblijvende overlast van aanwezigen neemt de voorzitter contact op met een contactpersoon van de openbaar lichaam over de te nemen acties of de benodigde ondersteuning (beveiliging, politie). Bij (dreigend) gevaar kan het SOL ook direct de politie bellen.

1.3 Leden en ondersteuners

Tijdens de zitting van het SOL moeten er minimaal vijf leden aanwezig zijn. Hiervan is er één voorzitter. Als de zitting plaatsvindt op meerdere locaties, moeten er op elk van die locaties ten minste vijf leden aanwezig zijn, onder wie een plaatsvervangend voorzitter. De SOL-leden mogen elkaar afwisselen en er mag in shifts gewerkt worden.

Als de zitting plaatsvindt op een locatie waarbinnen meerdere ruimtes zijn waarin werkzaamheden worden verricht door of namens het SOL, moet er in elke ruimte een lid van het SOL aanwezig zijn. Bijvoorbeeld:

- In de ruimte waar de processen-verbaal van woensdag gecontroleerd worden (bij DSO).
- In iedere ruimte met een telploeg die de stembiljetten (her)telt.
- In de ruimte waar de tellijsten van deze telploegen gecontroleerd worden.
- Loop voor aanvang de volgende punten na:
- Zijn er vijf leden aanwezig, onder wie een voorzitter of een plaatsvervangend voorzitter?
- Is er genoeg ondersteuning aanwezig voor het (eventueel) opnieuw tellen van de stemmen (tellers)?
- Bij de zitting van het SOL is mogelijk pers aanwezig. Is er een contactpersoon bij het openbaar lichaam bereikbaar voor eventuele persvoorlichting?

Zijn er niet genoeg leden, of niet voldoende ondersteuners aanwezig, zoek dan contact met uw contactpersoon van het openbaar lichaam, om te overleggen wat u moet doen.

Ondersteuners
Om overzicht te houden over de aanwezige personen is het makkelijk om iedere rol een herkenbare kleur te geven (simpel vestje of t-shirt). Bijvoorbeeld:

- groen = leden van SOL
- wit= tellers die het SOL ondersteunen (telploegen)
- oranje = de leider van een telploeg
- blauw = overig (vraagbaak leden Team Verkiezingen, etc.)

1.4 Locatie

De zittingslocatie van het SOL moet voldoen aan de volgende eisen. Loop voor aanvang de volgende punten na:

- De zitting van het SOL is openbaar. Is de ruimte daarvoor geschikt?
- Is de locatie van het SOL duidelijk aangegeven?
- Zijn er geen obstakels die de toegang voor mensen met een beperking bemoeilijken?
- Is er ruimte voor publiek om de zitting van het SOL te volgen?
- Is het duidelijk voor publiek hoe ze eventuele bezwaren kunnen indienen?
- Heeft u als SOL voldoende overzicht over wat er gebeurt in de ruimte(s)?
- Is er voldoende ruimte om te tellen?

Is de zittingslocatie naar uw mening niet goed ingericht, zoek dan contact met uw contactpersoon van het openbaar lichaam, om te overleggen wat u moet doen.

1.5 Materialen

Vóór aanvang van de zitting van het SOL worden door of namens de gezaghebber of regeringscommissaris alle stembescheiden aan het SOL overgedragen. Voor elk stembureau ontvangt het SOL:

- de stembus of transportbox (met daarin de pakken met de stembiljetten, stempassen en volmachten)
- de enveloppe (met daarin de sleutel van de stembus en het proces-verbaal van het stembureau)

Daarnaast controleert het SOL of:

- het Overdrachtsdocument (model N 5) aanwezig is.

In het overdrachtsdocument wordt het aantal aan het SOL overgedragen stembussen of transportboxen vermeld, en wordt verantwoording afgelegd over het vervoer en de opslag van de stembescheiden voorafgaand aan de zitting van het SOL. Mogelijk constateert u dat het zegel van de enveloppe met het proces-verbaal is verbroken en opnieuw is verzegeld. Het kan zijn dat ambtenaren van het openbaar lichaam bij de overdracht van de verzegelde enveloppe in bijzijn van de voorzitter van het stembureau een korte controle hebben gedaan of het juiste proces-verbaal in de enveloppe zit, deze compleet is en leesbaar. Check bij de ambtenaren van het openbaar lichaam of dit het geval is geweest als u constateert dat het zegel is verbroken en opnieuw verzegeld.

Controleer daarnaast of alle materialen om te tellen aanwezig zijn, als er geteld gaat worden op deze locatie:
Zijn de volgende materialen om te tellen aanwezig?

- Tafels
- Pennen
- Tellijsten
- Kladpapier
- Hechtingsmateriaal (papierklemmen, paperclips)
- Rekenmachine

Als er materialen ontbreken, zoek dan contact met uw contactpersoon van het openbaar lichaam, om te overleggen wat u moet doen.

2 Dag van de zitting

Op de dag na de stemming (donderdag 16 maart 2023) komt het SOL bijeen om de uitslag vast te stellen in een openbare zitting (art. Na 26 t/m 40 Kieswet). Het SOL komt bijeen op de vooraf gepubliceerde locatie, datum en tijd. Dit zal in de meeste gevallen op donderdagochtend (dag na de stemming) zijn. De voorzitter opent op het aangegeven tijdstip de openbare zitting van het SOL.

Vanaf 2023 kunnen de stembiljetten op twee manieren geteld worden:

- de decentrale stemopneming (DSO, art. Na 10 t/m 15 Kieswet),
- de centrale stemopneming (CSO, art. Na 16 t/m 25 Kieswet).

Ongeacht welke methode het openbaar lichaam heeft gekozen, zal het SOL altijd de uitslag van de stemming op het niveau van het openbaar lichaam vaststellen tijdens een openbare zitting (art. Na 26 t/m 40 Kieswet).

Tijdens deze openbare zitting is het SOL verantwoordelijk voor:

- de uitvoering van de DSO of CSO (zie hieronder),
- het bekendmaken van de uitslagen aan de aanwezigen bij deze zitting (artikel Na 29 Kieswet),
- het handhaven van de orde tijdens de openbare zitting,
- het opstellen en ondertekenen van het proces-verbaal (inclusief bijlagen),
- het overdragen van deze documenten aan de gezaghebber resp. regeringscommissaris.

Mocht het SOL niet op één kalenderdag al het werk kunnen afronden, dan kan het SOL in de avond de zitting schorsen en de volgende dag heropenen. Er kunnen ook andere redenen zijn om te schorsen. Bij decentrale stemopneming kan na het onderzoek van de processen-verbaal geschorst worden, om later op de dag, bijvoorbeeld op een andere locatie, de aangewezen transportboxen te openen en opnieuw te tellen. Gedurende de schorsing is de gezaghebber resp. regeringscommissaris verantwoordelijk voor de beveiligde opslag van alle stembescheiden en materialen van het SOL. Er is een link bijgevoegd naar de factsheet 'schorsing zitting gemeentelijk stembureau' voor nadere informatie over een schorsing. Voor het SOL geldt dezelfde procedure.

In dit hoofdstuk wordt de werkwijze en het verloop van de openbare zitting van het SOL beschreven.

2.1 Benodigde personen en materialen zijn aanwezig

De voorzitter stelt vast dat de benodigde SOL-leden, ondersteuners en materialen aanwezig zijn. Als het werk van het SOL over meerdere locaties of ruimtes verspreid wordt, controleert de voorzitter of voldoende SOL-leden aanwezig zijn, zoals in hoofdstuk 1 is besproken. De voorzitter van het SOL bewaakt dat er steeds voldoende SOL-leden aanwezig op iedere locatie en in iedere ruimte. Verder bewaakt hij of zij dat de werkzaamheden en stukken goed worden overgedragen aan eventuele opvolgers (bijvoorbeeld bij een shiftwissel).

De voorzitter stelt vast dat van de gezaghebber resp. regeringscommissaris alle benodigde bescheiden en materialen ontvangen zijn:

- het overdrachtsdocument (waarop de aantallen transportboxen en eventuele incidenten tijdens het transport en de opslag zijn vermeld)
- de verzegelde enveloppen met het proces- verbaal en de sleutel van de transportbox per stembureau
- de enveloppen met de sleutel van het slot op iedere transportbox
- de benodigde materialen voor de controles, onderzoeken en tellingen.

Aan de hand van het overdrachtsdocument controleert het SOL hoe het vervoer en de opslag zijn verlopen. Zo kan het SOL controleren of er documenten of stembussen/transportboxen ontbreken. Het kan zijn dat het SOL de inhoud van een of meer transportboxen niet vertrouwt, gelet op de inhoud van het overdrachtsdocument of om enige andere reden. In dat geval vraagt het SOL de gezaghebber om, al dan niet met inschakeling van justitie, een onderzoek te verrichten. Het SOL maakt hiervan melding in zijn proces-verbaal. Ook neemt het SOL eventuele bijzonderheden of incidenten die in het overdrachtsdocument zijn vermeld, over in zijn proces-verbaal.

Als iets niet in orde lijkt, treedt de voorzitter van het SOL zo spoedig mogelijk in overleg met de gezaghebber resp. regeringscommissaris over de te ondernemen acties en de verwachte duur ervan. Dit contact loopt vaak via het bestuurscollege. Als inderdaad een en ander ontbreekt, bepaalt het SOL of het toch al een start kan maken met (een deel van) zijn werkzaamheden. Of dat het eerst moet wachten op de ontbrekende materialen, of de zitting tijdelijk moet schorsen tot een nader te bepalen tijdstip. Er is een link bijgevoegd naar de factsheet 'schorsing zitting gemeentelijk stembureau' voor nadere informatie over een schorsing. Het SOL kan dezelfde procedure volgen.

2.2 Tellen van de stemmen bij decentrale stemopneming (DSO)

> LET OP: Deze paragraaf is alleen van toepassing als het openbaar lichaam heeft gekozen voor de decentrale stemopneming (DSO). Voor de CSO-variant zie paragraaf 2.3.

2.2.1 Onderzoek processen-verbaal: fouten en onverklaarde verschillen

Alle stembureaus in het openbaar lichaam hebben woensdagavond hun stembus op lijst- én kandidaatsniveau geteld, hun uitslag vastgesteld en dit verantwoord in hun proces-verbaal. Daarna

heeft het stembureau alle stembescheiden ingepakt en opgeslagen in een afgesloten en verzegelde transportbox, die nu voor het SOL beschikbaar is. Het proces-verbaal en de sleutel van de transportbox heeft het stembureau in een enveloppe gedaan, die eveneens is verzegeld.

Om te bepalen of de transportboxen onderzocht en/of opnieuw geteld moeten worden, controleert het SOL de processen-verbaal van de stembureaus. Bij DSO telt het SOL een stembus alleen opnieuw als daar een aanleiding voor is. De Kieswet geeft aan wanneer dat moet gebeuren:

- Bij een onverklaard verschil tussen toegelaten kiezers en uitgebrachte stemmen
- Bij het vermoeden van fouten bij het tellen
- Bij fouten in de vaststelling van de uitkomst van de stemming

Het SOL opent in het geval van een nieuwe telling de transportboxen.

2.2.1.1 Controle op onverklaarde verschillen in het proces-verbaal:

Het stembureau heeft in rubriek 5 van het proces-verbaal (model N 10) ingevuld dat er sprake is van een onverklaard verschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal getelde stembiljetten door dit in te vullen bij 'Aantal keren dat er geen verklaring is voor het verschil'. Deze stembureaus dienen opnieuw geteld te worden

a) Het kan ook zijn dat er een telfout is gemaakt door het stembureau. Controleer daarom ook of het aantal ingevuld in rubriek 5 overeenkomt met de aantallen in rubriek 3 (toegelaten kiezers) en 4 (aantal uitgebrachte stemmen). De som van deze rubrieken moet overeenkomen (rubriek 3 – rubriek 4 = aantal in rubriek 5). Als dit niet het geval is, moet een stembureau opnieuw geteld worden.
b) Er kan ook in rubriek 5 (verschil tussen toegelaten kiezers en uitgebrachte stemmen) een telfout zijn gemaakt. Controleer of de optelsom van de verklaringen in rubriek 5 optellen tot het totale aantal dat genoemd wordt. Zijn er minder of meer verklaringen, dan moet alsnog opnieuw geteld worden.

Na deze eerste controle van alle processen-verbaal op onverklaarde verschillen kunnen tellers aan de slag om opnieuw te tellen voor de processen-verbaal waarbij onverklaarde verschillen zijn geconstateerd. Deze telling vindt plaats zoals beschreven in paragraaf 2.3.6.

> LET OP: Als er na opnieuw tellen een correctie van bijvoorbeeld een lijsttotaal volgt, dan kan het zijn dat daardoor het totaal aantal uitgebrachte stemmen wijzigt. Dan controleert het SOL nogmaals of het aantal verklaarde verschillen nog steeds klopt met de nieuwe feiten. Als in dat geval alle stembiljetten en de stempassen opnieuw zijn geteld kan het zijn dat er nieuwe onverklaarde verschillen zijn. Het SOL hoeft dan niet nogmaals opnieuw te tellen. Het kan ook blijken dat er geen onverklaarde verschillen meer zijn en dat het stembureau zich dus heeft vergist bij haar verklaring. Als nog niet alle lijsten opnieuw zijn geteld is het ontstaan van een nieuw onverklaard verschil wel reden alle stembiljetten opnieuw te tellen.

2.2.1.2 Controle op telfouten in het proces-verbaal

Het SOL kan op verschillende manieren de optellingen in de processen-verbaal controleren:

a) Alles handmatig met een rekenmachine optellen en narekenen.
b) De cijfers in een zelfgemaakt Excel-overzicht invoeren en controleren.

Wat doet het SOL bij de controle op telfouten:

a) Het aantal toegelaten kiezers wordt bepaald (aantal stempassen + volmachten); zie rubriek 3 van het proces-verbaal.
b) De genoteerde stemmen per kandidaat van een lijst worden opgeteld; zie bijlage van het proces-verbaal.

c) De totalen van de lijsten worden opgeteld; zie de bijlage van het proces-verbaal.
d) Het stemcijfer wordt bepaald (aantal BLANCO + ONGELDIG + geldige stemmen op kandidaten); zie rubriek 4 van het proces-verbaal.
e) Het aantal toegelaten kiezers wordt vergeleken met het stemcijfer.

Wanneer het SOL constateert dat een of meer optellingen niet kloppen van een stembureau, dan voert het SOL een nieuwe telling uit zoals omschreven in paragraaf 2.3.6.

TIP: Kennelijke (op)telfouten
Alleen in geval van kennelijke (op)telfouten kan het openen van de verzegelde pakken achterwege blijven en kan het SOL zonder hertelling de kennelijke (op)telfout corrigeren. Kennelijke (op)telfouten zijn een uitzondering. Van een kennelijke (op)telfout is sprake als er geen enkele twijfel bestaat over hoe de telfout moet worden gecorrigeerd.

> ***Voorbeeld***
> *Een lijst bestaat uit twee kandidaten die elk 3 stemmen hebben behaald. Het stembureau heeft dat in zijn proces-verbaal opgeteld tot 7. Die 7 kan zonder hertelling worden gecorrigeerd in een 6, mits daardoor elders in het proces-verbaal geen nieuw telverschil ontstaat, maar een aanwezig telverschil juist wordt gecorrigeerd. Bijvoorbeeld als er in dit geval in het proces-verbaal een onverklaard verschil was van 1 tussen het aantal getelde stembiljetten en het aantal toegelaten kiezers.*

In de meeste gevallen echter zal een dergelijke 'correctie' tot gevolg hebben dat andere optellingen niet meer kloppen. Meestal zullen na een dergelijke 'correctie' de lijstotalen niet meer corresponderen met het ingevulde aantal getelde stembiljetten met een geldige stem op een kandidaat. In dat geval is er sprake van een vermoeden dat het desbetreffende stembureau een of meer fouten heef gemaakt en zullen de verzegelde pakken moeten worden geopend om een hertelling uit te voeren van de stemmen die zijn uitgebracht op de desbetreffende lijst.

2.2.2 Controles proces-verbaal
Naast de controle op onverklaarde verschillen en telfouten, controleert het SOL ook alle processen-verbaal op andere onvolkomenheden. Mogelijk ontbreken er nog handtekeningen van stembureauleden en kan dat worden hersteld door deze leden te vragen het proces-verbaal te komen ondertekenen. Dit kan echter ook aanleiding zijn om dit stembureau opnieuw te tellen. Daarnaast kunnen bezwaren van kiezers of onregelmatigheden die in het proces-verbaal zijn opgenomen aanleiding zijn voor het SOL om het stembureau opnieuw te tellen. Ook een extreem slordig of slecht leesbaar proces-verbaal kan een reden zijn om te onderzoeken of opnieuw te tellen.

Het SOL kan deze controles voor, na of parallel aan controles op onverklaarde verschillen en telfouten doen. N.B. Als bij een dergelijke controle geen fouten worden gevonden, wordt er geen corrigendum opgesteld. Het is echter wel wenselijk dat het SOL in rubriek 9 *"Bijzonderheden"* van het proces-verbaal Na31-1 vermeldt dat de stembus van het desbetreffende stembureau is herteld. Dit om te voorkomen dat het CSB het SOL vraagt nader onderzoek naar dit stembureau te doen.

2.2.3 Andere controles die het SOL kan doen
Het is raadzaam om ook een paar andere zaken te controleren in de processen-verbaal om de betrouwbaarheid van de uitslagen te vergroten. Hiermee wordt ook de kans dat het centraal stembureau vraagt om een nader onderzoek of nieuwe telling te doen verkleind. Het gaat om de volgende controles.

2.2.3.1 Signalen over stembureaus
Er kunnen signalen zijn dat er in een bepaald stembureau niet goed geteld zou zijn. Dit kan blijken uit de in het proces-verbaal genoteerde bezwaren of onregelmatigheden, maar ook uit bijvoorbeeld meldingen van burgers bij het openbaar lichaam, berichten op sociale media of in de lokale pers.

In zo'n geval kan het raadzaam zijn om de transportbox van dit stembureau te onderzoeken of te hertellen, ook al klopt het proces-verbaal op zich wel. Door dit stembureau nader te onderzoeken, kunnen eventuele twijfels worden weggenomen en dit vergroot de betrouwbaarheid van de uitslag. Dit verkleint verder de kans dat het centraal stembureau de week erna alsnog een onderzoeksopdracht geeft aan het SOL, omdat het CSB zelf bepaalde meldingen heeft ontvangen of zelf vragen heeft bij dit proces-verbaal.

2.2.3.2 Anticiperen op controles die het CSB gaat doen

Een andere controle die het SOL kan doen is opvallende uitslagen controleren. Het gaat daarbij om het aantal blanco en ongeldige stemmen. Het controleprotocol voor het centraal stembureau stelt namelijk dat in deze gevallen nader onderzoek (door het SOL) moet worden gedaan, omdat deze kunnen duiden op mogelijke fouten bij de stemopneming. Het SOL kan hierop anticiperen door deze gevallen zelf al te onderzoeken. De gevonden resultaten/verklaringen worden in het proces-verbaal van het SOL vermeld bij rubriek 9 "*Bijzonderheden*". Het CSB neemt hiervan kennis en hoeft het SOL niet per se om een nader onderzoek te vragen.

Daarvan is bijvoorbeeld sprake in de volgende situatie. Er is in verhouding een groot aantal BLANCO of ONGELDIG verklaarde stembiljetten in het proces-verbaal genoteerd. Normaliter is dit aantal ruim onder 1 % van het aantal toegelaten kiezers in dit stembureau. Als dit aantal echter bij een bepaald stembureau 3 % of meer bedraagt, dan is het goed om de enveloppen met BLANCO of ONGELDIGE verklaarde stembiljetten te openen en te onderzoeken. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de onbruikbaar gemaakte stembiljetten abusievelijk bij de ONGELDIG verklaarde stembiljetten zijn opgeteld.

> *TIP:*
> Het is handig om bij de DSO ook setjes papieren tellijsten (met de kandidaten per lijst) beschikbaar te hebben voor een eventuele hertelling van een transportbox. In het corrigendum wordt namelijk alleen genoteerd wat er gewijzigd is.

2.2.4 Zo nodig: het onderzoeken of hertellen van de stembescheiden

Als daar aanleiding toe is, besluit het SOL om transportboxen te openen voor een extra onderzoek of een hertelling van de stembiljetten. Afhankelijk van wat de aanleiding is, kan dit onderzoek of deze hertelling op (een van) de volgende onderwerpen gebeuren:

- De aantallen stempassen en volmachten.
- De BLANCO en ONGELDIG verklaarde stembiljetten.
- Het aantal stemmen op een bepaalde kandidaat.
- Het lijstotaal van een bepaalde partij.

Het kan zijn dat een uitgevoerd onderzoek op een van deze punten niet leidt tot een bevredigend antwoord, of dat er na de controle juist nieuwe of grotere verschillen ontstaan. Dan is het raadzaam om alsnog van dit stembureau alle stembescheiden opnieuw op te nemen. Het kan voorkomen dat bepaalde verschillen na een volledige hertelling alsnog blijven bestaan. Dan is het SOL bevoegd om de uitslag van dit stembureau vast te stellen zoals deze op dat moment is geteld door het SOL. Dit zal dan genoteerd worden in het op te stellen corrigendum.

Bij sommige stembureaus, zoals meerdere optelfouten of een proces-verbaal dat op meerdere punten onduidelijk is, kan het SOL besluiten om alle stembiljetten in de transportbox volledig te hertellen.

2.2.5 Zo nodig: opstellen corrigendum bij een stembureau

Als het SOL bij een onderzoek of hertelling vaststelt dat het proces-verbaal van een stembureau inderdaad fouten of onjuistheden bevat, dan stelt het SOL bij dit specifieke proces-verbaal een apart correctieverslag op, dat “corrigendum” wordt genoemd. In dit corrigendum verantwoordt het SOL welke correcties zijn aangebracht in de op woensdagavond opgenomen aantal toegelaten kiezers, de verklaarde verschillen en/of de vastgestelde uitslagen per kandidaat/lijst van dit betreffende stembureau.

Er wordt dus voor ieder te corrigeren proces-verbaal een apart corrigendum opgesteld. Ieder corrigendum wordt apart ondertekend. Zorg ervoor dat dit corrigendum bij het originele proces-verbaal blijft. Dit is van belang voor het overdragen ervan aan de gezaghebber resp. regeringscommissaris voor publicatie en overdracht aan het centraal stembureau. Noteer op de voorzijde van het proces-verbaal dat er een corrigendum is toegevoegd aan het betreffende proces-verbaal. In het corrigendum noteert het SOL alleen de gewijzigde aantallen.

2.3 Tellen van de stemmen bij centrale stemopneming (CSO)

> *LET OP: Dit hoofdstuk is alleen van toepassing als het openbaar lichaam heeft gekozen voor de **centrale stemopneming (CSO).** Voor de DSO-variant zie hoofdstuk 2.2.*

2.3.1 Tellen op kandidaatsniveau per stembureau

Alle stembureaus in het openbaar lichaam hebben woensdagavond hun stembus alleen op lijstniveau geteld, hun voorlopige uitslag van deze telling vastgesteld en dit verantwoord in hun proces-verbaal. Daarna heeft het stembureau alle stembescheiden ingepakt en opgeslagen in een afgesloten en verzegelde transportbox, die nu voor het SOL beschikbaar is. Het proces-verbaal en de sleutel van de transportbox heeft het stembureau in een enveloppe gedaan, die eveneens is verzegeld.

Bij de CSO telt het SOL alle stemmen op lijst- en kandidaatsniveau om zo de definitieve uitslag van ieder stembureau (en vervolgens van het hele openbaar lichaam) te kunnen vaststellen. Het SOL maakt daarvoor de afgesloten en verzegelde transportboxen open. Omdat alle stembureaus geteld worden, hoeft het SOL niet eerst alle processen-verbaal te bekijken en controleren. De tellingen op kandidaatsniveau gebeuren immers tijdens de zitting van het SOL. Deze telling vervangt de telling van de stembureaus op woensdagavond.

Na de opening van de openbare zitting kan het SOL direct de ondersteuners laten beginnen met het tellen van de stemmen. Het SOL telt voor elk stembureau de stembiljetten en noteert de resultaten in bijlage 2 van het proces-verbaal van het SOL.

Zodra de stembiljetten van een stembureau door de telploeg zijn geteld, wordt het totale aantal stemmen vergeleken met de totalen per lijst, BLANCO en ONGELDIG verklaarde stembiljetten, zoals deze in het proces-verbaal van woensdagavond staan vermeld. Van eventuele verschillen maakt het SOL melding in het proces-verbaal, met daarbij een korte reactie. Zie hieronder een aantal voorbeelden van verschillen en hun verklaring.

- Bij het sorteren op kandidaat bleek dat er één stembiljet bij de verkeerde lijst gesorteerd was: dit stembiljet is van lijst 5 naar lijst 6 overgebracht.
- Er is één stembiljet bij lijst 5 alsnog ongeldig verklaard: er bleken twee rondjes rood te zijn gemaakt.

- Aan het eind blijkt dat er één stembiljet meer ONGELDIG is verklaard, dat lijst 5 twee stemmen minder heeft en dat lijst 6 één stem meer heeft dan op woensdagavond. Dit is correct gelet op de bovengenoemde wijzigingen.

Is er een verschil dat niet verklaarbaar is en de tellingen kloppen niet, dan is het wenselijk de betreffende lijst opnieuw te tellen. Al is dit niet verplicht, het is wel wenselijk om na te gaan of de ondersteuners van het SOL niet zelf een sorteer- of telfout hebben gemaakt.

2.3.2 Opnieuw tellen aantal toegelaten kiezers?

Het aantal toegelaten kiezers hoeft in beginsel niet opnieuw geteld te worden door het SOL. Hierop zijn twee uitzonderingen:

- Als in het proces-verbaal van het stembureau sprake is van een verschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal stembiljetten, waarvoor het stembureau géén verklaring heeft gegeven.
- Als het SOL constateert dat het aantal getelde stembiljetten afwijkt van het door het stembureau vastgestelde aantal toegelaten kiezers, en het stembureau daarvoor geen verklaring heeft gegeven.

In deze gevallen moet de telploeg ook de enveloppe met de stempassen en volmachten openen en deze (deels) opnieuw tellen. Deze telling neemt het SOL op in het proces-verbaal.

2.3.3 Anticiperen op controles die het centraal stembureau gaat doen

Het SOL kan desgewenst ook opvallende uitslagen controleren. Het gaat daarbij om het aantal blanco en ongeldige stemmen. Het controleprotocol voor het centraal stembureau stelt namelijk dat in deze gevallen nader onderzoek (door het SOL) moet worden gedaan, omdat deze kunnen duiden op mogelijke fouten bij de stemopneming. Het SOL kan hierop anticiperen door deze gevallen zelf al te onderzoeken. De gevonden resultaten/verklaringen kunnen in het proces-verbaal van het SOL vermeld worden bij rubriek 9 “Bijzonderheden”. Het centraal stembureau neemt hiervan kennis en zal het SOL niet om een nader onderzoek hoeven te vragen.

Daarvan is bijvoorbeeld sprake in de volgende situatie. Er is in verhouding een groot aantal BLANCO of ONGELDIG verklaarde stembiljetten in het proces-verbaal genoteerd. Normaliter is dit aantal ruim onder 1 % van het aantal toegelaten kiezers in dit stembureau. Als dit aantal echter bij een bepaald stembureau 3 % of meer bedraagt, dan is het goed om de enveloppen met BLANCO of ONGELDIGE verklaarde stembiljetten te openen en te onderzoeken. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de onbruikbaar gemaakte stembiljetten abusievelijk bij de ONGELDIG verklaarde stembiljetten zijn opgeteld.

TIP: Opmerkelijke uitslag (lokale) kandidaat
Een andere reden om een stembureau nader te onderzoeken, kan een opmerkelijke uitslag van een kandidaat zijn. Een lokale kandidaat kan in de meeste stembureaus hoge aantallen stemmen hebben gehaald, maar in een bepaald stembureau juist geen, terwijl de kandidaat onder of boven hem wel veel stemmen heeft gehaald. Het is dan goed om bij deze ene lijst te onderzoeken of deze stemmen wel correct zijn vermeld bij de juiste kandidaat (zonder alles opnieuw te moeten tellen). Dit vergroot de betrouwbaarheid van de uitslag en verkleind de kans dat het CSB het SOL verzoekt om nader onderzoek.

2.3.4 Overdracht stembescheiden van andere verkiezing aan ander SOL

Bij deze dubbele verkiezingen op één dag is het mogelijk dat een kiezer zijn stembiljet in de verkeerde stembus heeft gedaan. Dit maakt zijn stem **niet** ongeldig.

De stembureauleden op woensdagavond hebben van beide stembussen de stembiljetten gesorteerd en geteld. Als daarbij bleek dat een stembiljet in de verkeerde stembus zat, moest het stembureau dit stembiljet alsnog aan de juiste stembus toevoegen en meetellen.

Het is mogelijk dat het SOL op donderdag constateert dat er toch nog een stembiljet bij de verkeerde verkiezing is meegeteld. Het SOL van de ene verkiezing draagt dit stembiljet dan over aan het SOL van de andere verkiezing en verantwoordt dit in het proces-verbaal. Het stembiljet wordt zo alsnog bij de juiste verkiezing meegeteld.

Ook als er een gecombineerd SOL voor beide verkiezingen is ingesteld, wordt het aangetroffen stembiljet apart gehouden en bij de juiste verkiezing meegeteld en verantwoord.

2.4 Uitslag bekendmaken aan aanwezig publiek

Het SOL stelt per verkiezing de aanwezige personen in kennis van de aantallen, die benoemd zijn in de artikelen Na 26 en Na 28 van de Kieswet, namelijk:

- Van iedere kandidaat en iedere lijst het aantal stemmen dat binnen het openbaar lichaam op die kandidaat, onderscheidenlijk die lijst, is uitgebracht.
- Het aantal blanco stemmen.
- Het aantal ongeldige stemmen.
- Het aantal geldige stempassen.
- Het aantal geldige volmachtsbewijzen.
- De som van de aantallen stempassen, en volmachtsbewijzen.
- Het verschil tussen het aantal kiezers dat tot de stemming is toegelaten en het aantal stemmen dat is geteld. Voor zover mogelijk geeft het stembureau van het openbaar lichaam hiervoor een verklaring.
- Het aantal kiesgerechtigden voor de stemming.

TIP: bekendmaken uitslag
Het SOL hoeft niet alle cijfers van ieder afzonderlijk stembureau voor te lezen. Het SOL kan ook door terinzagelegging de aantallen per stembureau bekend maken. Het SOL kan zich dan beperken tot het voorlezen van de totalen per lijst in het hele openbaar lichaam.
Een andere mogelijkheid is om bij CSO de uitslagen van stembureaus gedurende de dag bekend te maken, direct nadat er geteld is. Dit zorgt ervoor dat niet alle stembureaus aan het eind van de zitting nog bekend gemaakt moeten worden.
Zijn er geen belangstellenden aanwezig (naast de SOL-leden en ondersteuners) dan mag het SOL van bekendmaking van de uitslag af zien.

2.5 Opstellen proces-verbaal van de zitting

Er zijn twee verschillende modellen voor dit proces-verbaal, namelijk voor de DSO en voor de CSO (de modellen Na 31-1 en Na 31-2). Het SOL controleert of het juiste model is gebruikt en of dit correct is ingevuld.

Zo moet bij de CSO een bijlage I worden opgesteld, waarin alle bezwaren uit de processen-verbaal van woensdagavond zijn overgenomen. Dit is nodig omdat het CSB anders hier geen kennis van kan nemen: immers, de processen-verbaal van woensdagavond blijven bij de CSO achter bij het openbaar lichaam.

En zo moet bij de DSO bijvoorbeeld in het proces-verbaal zijn vermeld welke stembureaus van woensdagavond zijn onderzocht of opnieuw geteld; en of daarbij een corrigendum is opgemaakt.

2.5.1 Verklaren van verschillen tussen aantal kiezers en getelde stembiljetten

In rubriek 6 van het proces-verbaal wordt het totaal aantal verschillen tussen toegelaten kiezers en getelde stembiljetten van alle stembureaus vermeld, waarbij (voor zover mogelijk) een verklaring wordt gegeven.

Het SOL controleert of de optellingen in deze rubriek kloppen, en of alle stembureaus die opnieuw zijn geteld (bij DSO), of waarvan het aantal toegelaten kiezers opnieuw is vastgesteld (bij een CSO) vanwege een onverklaarbaar verschil tussen het aantal opgekomen kiezers en het aantal getelde stembiljetten zijn vermeld. Het CSB zal die immers ook controleren op grond van zijn controleprotocol en zal het SOL moeten verzoeken alsnog opnieuw te tellen als niet de juiste gegevens zijn vermeld.

2.5.2 Controleren diverse bijlagen bij proces-verbaal

Het SOL controleert of alle bijlagen en andere documenten aanwezig zijn. Hieronder vallen de tellijsten per stembureau uit de CSO of de opgemaakte corrigenda uit de DSO.

2.6 Sluiting openbare zitting

Als de stemopneming klaar is, alles ingepakt en verzegeld is, het proces-verbaal gereed is, de genoemde aantallen bekend zijn gemaakt aan de belangstellenden, dan is het SOL bijna aan het einde gekomen van zijn zitting.

Er resten het SOL nog een paar dingen te doen.

2.6.1 Noteren mondelinge bezwaren tijdens de zitting

De aanwezige personen kunnen mondeling bezwaren inbrengen. Het SOL overlegt (kort) over deze bezwaren en kan zo nodig advies vragen aan leden van het Team Verkiezingen. Vervolgens geeft het SOL een (korte) reactie op de genoemde bezwaren.
Deze bezwaren, met de reactie van het SOL, worden vervolgens in het proces-verbaal van het SOL vermeld.

2.6.2 Ondertekening van het proces-verbaal door leden SOL

Tot slot wordt door de leden van het SOL het proces-verbaal ondertekend op de aparte bladzijde achter in het proces-verbaal.

Het proces-verbaal wordt door alle aanwezige leden van het SOL getekend, onder wie ten minste de voorzitter en alle plaatsvervangend voorzitters (voor zover van toepassing). Het proces-verbaal wordt in totaal door tenminste vijf leden ondertekend. De SOL-leden van eerdere shifts, die op dit moment dus geen dienst hebben, hoeven niet terug te komen om dit proces-verbaal te ondertekenen.

2.7 Overdracht na afloop van alle stembescheiden en processen-verbaal aan de gezaghebber resp. regeringscommissaris

Nadat het proces-verbaal door het SOL is ondertekend, kan de voorzitter de zitting van het SOL sluiten.

Daarmee is het totale verkiezingsproces uiteraard nog niet klaar. Het SOL is er tot slot nog verantwoordelijk voor dat alles goed en zo snel mogelijk wordt overgedragen aan de gezaghebber resp. regeringscommissaris, namelijk **per verkiezing**:

- Alle (opnieuw) afgesloten en verzegelde transportboxen met stembescheiden per stembureau.
- De sleutels van de sloten op de transportboxen.
- Alle processen-verbaal van ieder stembureau van woensdagavond, bij een DSO samen met de eventueel opgestelde corrigenda. Het proces-verbaal van het SOL met de vastgestelde

uitslag van het openbaar lichaam met de bijlagen. Bij een CSO ook alle handmatig ingevulde tellijsten op kandidaatsniveau per stembureau (dit is bijlage II van het proces-verbaal van het SOL).

De gezaghebber resp. regeringscommissaris is er vervolgens verantwoordelijk voor dat dit beveiligd wordt opgeslagen, dat de juiste documenten worden gescand en gepubliceerd op de website van het openbaar lichaam en dat de juiste documenten worden weggebracht naar het CSB voor die verkiezing.

3 Nieuwe zitting stembureau voor het openbaar lichaam

Als het centraal stembureau (CSB) het vermoeden heeft dat het proces-verbaal van een stembureau of een SOL een of meer fouten bevat, draagt het CSB het SOL op om opnieuw in openbare zitting bijeen te komen. Deze zitting zal vermoedelijk op dinsdag of uiterlijk woensdag plaatsvinden. Namelijk voor de officiële zitting van het CSB ter vaststelling van de uitslag (die vindt op zijn vroegst plaats op de donderdag, een week na de stemming). Een nieuwe zitting zal niet altijd nodig zijn maar het is goed hier wel rekening mee te houden, want de tijd om de nieuwe zitting te organiseren is krap.

Het CSB maakt bij zijn onderzoek naar eventuele fouten in de processen-verbaal gebruik van het controleprotocol dat de Kiesraad heeft opgesteld. Eerder in deze handleiding is dit al aan de orde geweest. Het CSB zal het SOL opdragen nader onderzoek te doen in sommige gevallen.

Nader onderzoek hoeft niet altijd te betekenen dat opnieuw moet worden geteld. Het SOL kan bijvoorbeeld abusievelijk in zijn proces-verbaal niet vermeld hebben dat een bepaald stembureau wel opnieuw is geteld, of kan zoals hierboven vermeld zelf ook al geanticipeerd hebben op het controleprotocol van het CSB door onderzoek te hebben gedaan naar bijvoorbeeld een hoog aantal ongeldige of blanco stemmen maar dat abusievelijk niet hebben vermeld in zijn proces-verbaal.

Tot slot kan het CSB het SOL ook vragen nader onderzoek te doen naar aanleiding van ontvangen meldingen van kiezers. Deze kunnen bijvoorbeeld hebben gemeld dat zij in een bepaald stembureau op een bepaalde kandidaat hebben gestemd, maar dat zij hun stem niet terugzien in het proces-verbaal van het SOL of het stembureau.

3.1 Werkzaamheden SOL waar een decentrale stemopneming heeft plaatsgevonden

3.1.1 Onverklaarde telverschillen

Als het CSB heeft geconstateerd dat er sprake is van een onverklaard telverschil in het proces-verbaal van een stembureau (dat wil zeggen: een verschil tussen het aantal toegelaten kiezers en het aantal getelde stembiljetten waar het stembureau géén verklaring voor heeft gegeven), en het SOL heeft nagelaten een gehele of gedeeltelijke hertelling uit te voeren voor dat stembureau, dan zal het CSB het SOL opdragen om die hertelling alsnog uit te voeren.

3.1.2 Andere fouten of meldingen

Als het CSB het vermoeden heeft dat er een *andere* fout in het proces-verbaal van een stembureau en/of het proces-verbaal van het SOL staat, dan zal het CSB aan het SOL vragen om dat vermoeden te onderzoeken.

Let op: staat er inderdaad een fout in het proces-verbaal van een stembureau (bijvoorbeeld: een stem op kandidaat X blijkt niet te zijn genoteerd in het proces-verbaal), dan zal dit altijd óók gevolgen hebben voor het proces-verbaal van het SOL. Ook dat proces-verbaal zal dan dus moeten worden gecorrigeerd.

3.1.3 Registreren van correcties

Het SOL noteert voor elk stembureau de correcties op een 'corrigendum'. Ook de correcties op zijn eigen proces-verbaal noteert het SOL op een corrigendum. Voor beide documenten is een model vastgesteld. Het corrigendum bij een proces-verbaal van een stembureau is **Model Na 14-1** en het corrigendum bij een proces-verbaal van een SOL is **Model Na 14-2**.

Het SOL vult op een corrigendum uitsluitend de gecorrigeerde aantallen in, dus de aantallen die een *correctie* zijn van de aantallen die het stembureau (dan wel het SOL zelf) in zijn proces-verbaal heeft genoteerd. Aantallen die *niet* hoeven te worden gecorrigeerd, worden dus *niet* in het corrigendum opgenomen.

Het corrigendum wordt als bijlage bij het oorspronkelijke proces-verbaal van het desbetreffende stembureau (of van het SOL) gevoegd. Het SOL maakt op de voorzijde van het proces-verbaal van

het desbetreffende stembureau en op de voorzijde van zijn oorspronkelijke eigen proces-verbaal aantekening van het bestaan van het corrigendum. Dat doet het SOL door op de daarvoor bestemde plek het juiste hokje aan te vinken en de datum in te vullen.

Het kan gebeuren dat het SOL tot de conclusie komt dat er (ondanks het vermoeden van het CSB) géén sprake is van fouten. In dat geval is het natuurlijk niet nodig om een corrigendum op te stellen. Het SOL noteert in zijn proces-verbaal van de nieuwe zitting dat er van fouten geen sprake is.

3.2 Werkzaamheden van een SOL waar een centrale stemopneming heeft plaatsgevonden

3.2.1 Bij onverklaarde telverschillen

Wanneer er een onverklaard verschil is tussen enerzijds het aantal toegelaten kiezers zoals vastgesteld door het stembureau en anderzijds het aantal stembiljetten zoals vastgesteld door het SOL, dan moet het SOL het aantal toegelaten kiezers voor dat stembureau opnieuw vaststellen. Als het CSB constateert dat dit niet is gebeurd, dan zal het CSB het SOL opdragen dat alsnog te doen. Van een onverklaard verschil is sprake als er een verschil is tussen beide aantallen waarvoor het stembureau géén verklaring heeft gegeven.

3.2.2 Bij andere fouten

Als het CSB het vermoeden heeft dat er een *andere* fout in het proces-verbaal van het SOL staat, dan zal het CSB aan het SOL vragen om dat vermoeden te onderzoeken. Het kan bijvoorbeeld zijn dat een kiezer heeft gemeld dat hij heeft gestemd op kandidaat X, maar dat die stem niet terug te vinden is in het proces-verbaal.

3.2.3 Registreren van correcties:

Het SOL noteert de correcties op zijn proces-verbaal op een corrigendum (Model Na 14-2). Het SOL vult op dat corrigendum uitsluitend de gecorrigeerde aantallen in, dus de aantallen die een *correctie* zijn van de aantallen die het SOL in zijn eerste proces-verbaal had genoteerd. Aantallen die *niet* hoeven te worden gecorrigeerd, hoeven dus ook *niet* in het corrigendum te worden opgenomen.

Het corrigendum bevat bijlagen.

- In bijlage 1 van het corrigendum noteert het SOL de correcties van fouten die het SOL tijdens zijn eerste zitting in de totaaltellingen van het openbaar lichaam heeft gemaakt.
- In bijlage 2 noteert het SOL voor elk stembureau de correcties van fouten die het SOL tijdens zijn eerste zitting heeft gemaakt. Het SOL vult een bijlage 2 in voor elk stembureau waarvan een of meer aantallen zijn gecorrigeerd.

Het corrigendum (inclusief alle bijlagen) wordt als bijlage bij het oorspronkelijke proces-verbaal van het SOL gevoegd. Het SOL maakt op de voorzijde van zijn oorspronkelijke proces-verbaal aantekening van het bestaan van het corrigendum (door op de daarvoor bestemde plek het juiste hokje aan te vinken en de datum in te vullen).

Het kan gebeuren dat het SOL tot de conclusie komt dat er (ondanks het vermoeden van het CSB) géén sprake is van fouten. In dat geval is het natuurlijk niet nodig om een corrigendum op te stellen. Het SOL noteert in het proces-verbaal van de nieuwe zitting dat er van fouten geen sprake is.

Let op: de processen-verbaal die de stembureaus op de avond van de stemming hebben vastgesteld als centraal wordt geteld, hoeven niet te worden gecorrigeerd. Die bevatten immers alleen de resultaten van een *voorlopige* telling (uitsluitend op lijstniveau).

3.3 Vaststellen proces-verbaal

Aan het einde van de nieuwe zitting maakt het SOL een nieuw proces-verbaal op van de werkzaamheden die in opdracht van het CSB zijn uitgevoerd (Model P 2a).

Bijlagen

Controleprotocollen Kiesraad
Factsheet ‘schorsing zitting gemeentelijk stembureau’
Overzicht van processen-verbaal
Voorbeelden ongeldige en blanco stemmen

Veelgebruikte afkortingen

Binnen het vakgebied verkiezingen worden vaak afkortingen gebruikt. Dit zijn de meest voorkomende:

CSB: centraal stembureau
CSO: centrale stemopneming
DSO: decentrale stemopneming
KW: Kieswet
NPVV: wet Nieuwe Procedure vaststelling verkiezingsuitslagen
PV: proces-verbaal
SOL: stembureau voor het openbaar lichaam